

všetchny potenciální voliče. Poslední změny v HZDS po sněmu v roce 1999, kde bylo rozhodnuto o oficiální přeměně na politickou stranu, ukazují na účelovost této vlastní sebeinterpretace a spíše odkazují na nedůvěru politických špiček HZDS vůči řešení společenských konfliktů na úrovni soutěžení politických stran a dávání přednosti ideově nevyhraněnému hnutí.

Ke škodě komplexnosti textu se autoři zaměřují pouze na parlamentní politické subjekty, přičemž některé menší strany s omezeným počtem mandátů nebo zcela bez zastoupení v Národní radě SR jsou v neadekvátním prostoru zachyceny v rámci podkapitol věnovaných jiným stranám či vůbec (Komunistická strana Slovenska, Nová agrární strana).

Publikace *Politické strany a hnutí na Slovensku po roku 1989* je podnětným momentem především z hlediska dalšího studia slovenského stranického systému a jako taková si zaslouží pozornost především množstvím prezentovaných informací.

Tomáš Urubek

Robert A. Dahl:

O DEMOKRACII

Даль Роберт: О демократии, Aspekt Press Moskva 2000, (originál: Robert A. Dahl: On Democracy, Yale University 1998), 208 strán, ISBN 5-7567-0244-X

Dnes sa demokracia nechápe len ako prejav všeobecnej vôle rovných. Proces prejaviu všeobecnej vôle však nemožno úplne odmietnuť, pričom formovaná štátna vôľa nie je výlučne výsledkom súzvuku záujmov rovných. Pareto, Michels a Mosca upozornili, že demokratické procedúry sú konštrukcie, ktoré si osvojili elity a ich vodcovia. M. Weber identifikoval byrokratizáciu spoločnosti a upozorňoval na novú etapu racionalizácie života spoločnosti, ktorá prerastá do neracionálnych rozhodnutí. Kla-

sická teória demokracie je produktom optimizmu tej doby, začiatkom 20. storočia sa však spustil proces fundamentálnej kritiky klasického chápania demokracie. Spochybňovanie realizovateľnosti klasickej demokracie vyústilo do nových teórií demokracie.

Výsledkom korekcií chápania demokracie v druhej polovici 20. storočia boli dve interpretácie demokracie: elitárske a pluralistické. Tradíciu pluralistického prístupu k funkciám demokracie rozvíjal K. Deutsch a najmä R. Dahl. Ten nespokojný s americkou a európskou demokraciou rozpracováva koncepciu demokracie a spoločnosti – *polyarchiu*. Prítom pri svojich úvahách vychádza z logiky potreby permanentného reagovania vlády na potreby svojich občanov.

Ak len tak zbežne porovnáme, resp. zoberieme len do rúk, najslávnejšiu prácu R. Dahla *Democracy and Its Critic* (pozri: *Politologický časopis* č. 2/1995, alebo *Sborník MPÚ* 1991), ktorá je plná elektrizujúcich myšlienok a obsahuje Dahlovo krédo, že demokracia je lepšia a nadradenejšia než všetky ostatné vládne systémy, tak potom práca *O demokracii* je viac menej dobrým a bezpečným sprievodcom po téme demokracia.

Knihu – sprievodcu *O demokracii* tvoria štyri časti: *Začiatok, Ideálna demokracia, Reálna demokracia, Vhodné a nevhodné podmienky*. Ďalej tri prílohy: *O volebných systémoch, Politické kompromisy v multietnických alebo multi-kultúrnych krajinách, O množstve demokratických krajín* a okrem tradične citovanej literatúry „sprievodca“ obsahuje aj zvláštnu prílohu – zoznam 53 titulov, ktoré autor odporúča a považuje za vhodné si preštudovať v súvislosti s témou demokracia. V zozname sú takí autori ako Huntington, Vanhanen, Lijphart, Held, Ingelhart, alebo Budge či Przeworski.

Pohyb demokracií od malých mestských štátov k väčším a nakoniec až k veľkým mal vážne ako teoretické, tak i praktické dôsledky, čo ale neznamená, že teória bola limitovaná výlučne praxou. Koncom 17. storočia, keď vznikli národné štáty, by myšlienka demokra-

cie nemala žiadnu budúcnosť, ak by sa jej ťažisko nepresunulo od mestského štátu k štátu národnému. J. Rousseau v *Spoločenskej zmluve* (1762) ešte takýto prístup považoval za živý a jediný možný, aj keď neskôr bol tento názor vytlačený v súvislosti so štúdiom národných štátov. J.S. Mill vo svojich *Úvahách o vláde ústavnej* (1861) túto tézu, resp. predpoklad J. Rousseaua, odmietol s tým, že nie je nutné, aby bola jednotka dostatočne malá na to, aby sa mohol schádzať celý zbor občanov.

Demokracia nemôže garantovať, že všetci občania budú šťastní, budú zabezpečení, múdri a zákonnoposlušní. Ba čo viac súčasná demokracia, vlastne ako všetky doterajšie verzie demokratických systémov vlády, majú množstvo nedostatkov. R. Dahl vo svojom polyarchickom prístupe (vo svojich *predchádzajúcich prácach*) upozorňuje na jednoduchú, permanentnú a účinnú (najmä *fungujúcu*) občiansku kontrolu. V rámci svojej koncepcie *polyarchie* resp. *polyarchickej demokracie* vychádza z pozície, že spôsob všetkých konkurujúcich politických smerov je trvalý v tom, že de facto politik ovplyvňuje svojich voličov viac, než tomu je naopak. Aj keď sú a existujú obojstranne priechodné cesty, ktorými sa môžu politik a volič ovplyvňovať, politik má v skutočnosti vo svojich rukách skoncentrované efektívnejšie prostriedky ovplyvňovania a formovania „svojich“, ale aj „iných“ voličov.

Historicky: informovaná väčšina nikdy nevypestovala resp. nevytvorila tyranu, ale vždy to za väčšinu urobila menšina, ktorá sa snažila zlikvidovať inú – konkurujúcu menšinu. Preto R. Dahl priebežne upozorňuje a tvrdí, že v ústavnom práve nie sú niekedy rozhodujúce právne mechanizmy. Tie nakoniec ani rozhodujúcimi nemôžu byť. Ako zakladateľ modernej teórie demokracie, aj v práci *O demokracii* zdôrazňuje, že kvalitu a stabilitu demokratického režimu nemožno posudzovať iba na základe volieb, ale aj udalosti, ktoré sú s nimi spojené. Polyarchiu je možné a nutné chápať predovšetkým ako historický výsledok úsilia o demokratickú a ako charakteristickú črtu režimu, kto-

rý je odlišný od nedemokratických systémov.

Akceptujme základný predpoklad, že demokracia je limitný stav, ku ktorému môže spoločnosť postupne konvergovať. Pri určení kritérií posudzovania miery účasti obyvateľstva na moci považujeme kľúčový bod politického diania voľby. Je tomu tak preto, lebo voľby sú ohniskom fungovania systému zastupiteľskej demokracie, ktorá sa v priebehu 19. a 20. storočia ukázala ako najfunkčnejší model demokratického vytvárania legitímovania moci. Kritéria posudzovania demokratickosti R. Dahla odvodzuje potom z možnosti (*príležitosti*) politického chovania občanov pri voľbách, pred voľbami, po voľbách a medzi voľbami. Je teda suverénita ľudu klamom, fikciou a preto je v dôsledku toho i demokracia len ilúziou, pretože ľud, ako tvrdí Schumpeter, v skutočnosti nikdy nevládne? Kontradiktórnosť tejto identitarnej koncepcie je práve v tom, že iluzivna identifikácia vládcov a ovládaných vlastne ruší samotný proces panstva.

Samotné asociácie môžu zaistiť aj viac, než len jednoducho ochraňovať, resp. artikulovať záujmy svojich členov. Sú schopné vyostrovať alebo zveličovať súkromné aspekty skupinových záujmov v kontrapozícii voči druhým, čiže v konečnom dôsledku pomáhať upevňovať deformované občianske vedomie. Ak organizovaný pluralizmus vedie k podobným dôsledkom, môže sa deformované občianske vedomie skoncentrovať na vopred určenú časť politického procesu, na vopred určený smer, ktorý garantuje krátkodobé politické výhody organizovanej menšiny občanov a nie dlhodobé výhody neorganizovanej väčšiny.

Po prečítaní knihy – sprievodcu *O demokracii* som mal dobrý pocit. Je z nej cítiť, že keď autor písal týchto 179 strán textu plus prílohy, bol určite v pohode. Takáto pohoda totiž vyžaruje z viac ako inšpiratívneho textu, ktorý je pokojne možné vnímať aj ako „povinné“ čítanie témy, ktorá je 25. storočí neustále aktuálna a na stole – témy demokracie.

Peter Juza